

3639

1290

891-71

12-70

ՊԵՏԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

Թ Շ Ո Ւ Ա Ռ Մ Ա Յ Ր

Ա. ԱԶԱՏ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Զ. ԶԱՆԻՆԵԱՆՅԻ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

891.71

Թ-70

Տպարան Մովսես Վարդանյանի

Тип. М. Вартамянца, Троиц. пер. д. № 11

1889

891.71

Թ-70

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶՐՈՅՅ

Թ Շ Ո Ւ Ա Ռ Մ Ա Յ Ր

154

Ա. ԱԶԱՏ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Զ. ԶԱՆԻՆԵԱՆՅԻ

2003

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

Տպարան Մովսես Վարդանեանի

Тип. М. Вартамянца, Троиц. пер. д. № 11

1889

1097

ԱՌԴՕՏԵԼՑ ՊԵՏՐՈՎՆԱ

Ա.

Дозволено Цензурою Тифлисъ, 18 Апрель 1889 г.

118

389

2011

Հը, Պտուտակ, վերադարձաւ թագաւորի մօտից Տիխօն Նիկիտիչը. . . . Հարցրեց իշխան Պետր Իւսովիչ Պրօգօրովսկին, աչքերը կաւուի նման կնճռած ու ուսամուտի վրա պառկած, արեւի տակը տաքացող հաս-
րիկի թզուկին:

— Օհ, Պետրուշա, պատասխանեց թզուկը. այսքան էլ խտանածք. էլ գիշերները քուն չունինք. գրում ենք ու գրում. թագաւորը օրը հարիւր անգամ է կանչում ինձ. իսկ այստեղ—վանքումն էլ հօ, այսքան նեղւածք. . . մի խուցի մէջն ենք մտածում, թէ պարոնը (ՃՕՅ-ԻՄԻՏ), թէ ես. դպիրները գրում են. մենք հարց ու խորձ ենք անում. իսկ ճաշելը, հրամայեք սեղանա-
րուն. Սիլվեստր հայրն էլ այնքան ժլատ. երէզ ուրբաթ էր բայց ձուկն անգամ չը տւեց մեզ, կարծես, թէ ես ու Անդրիւշկան էլ՝ վարդապետներ լինինք. ես էլի մի կերպ
ի տանեմ, բայց դպիր Անդրիւշկան չի դիմանալ: Ե՛յ. չը էր Աստուածածնայ վերափոխումը. . . . հայր Սիլ-

վէստորը՝ չը նայելով, որ աշունն է արդէն, վառարանները չի տաքացնում: տեսնում ես՝ նրա վանքումը դեռ ամառ է, այն ինչ պարսպից դուրսը սառնամանիք է:

— Լաւ, Պտուտակ. կը համբերես կ'ընտելանաս. Աստուծով ծննդեանը Մօսկա կը տեղափոխենք ասաց ժպտալով իշխանը:

— Ծննդեանը, Պետրուշա. ասաց թղուկը:— Կը մեռնեմ, Աստուած վկայ, կը մեռնեմ. . . եւ լաց եղաւ: Ներս մտան մի քանի մարդիկ եւ իշխանը թողեց թղուկին, որը պառկած մզմզաց եւ վշտից քնեց:

— Վաղո՞ւց է, որ գեներայը Մօսկաից դուրս է եկել:

— Մի ժամուշափ կը լինի. ասաց Գորգօնը:

— Թագաւորի մօտն էիք արդե՞օք:

— Այո՛, էի. . . — Ուրեմն, ի՞նչ կայ Մօսկայում:

— Շատ ծիծաղելի է, իշխան:

— Ինչպէ՞ս ծիծաղելի. գուց ք, կամենում էք ասել ուրախալի է:

— Ո՛չ, ո՛չ. չեմ սխալուում. շատ ծիծաղելի է. թող գուհին հրձիգներին պատերազմ գնալ է հրամայում, բայց հրձիգները լալիս են, շփում են ձեռքերը. ժամ են յաճախում. պարոնները՝ օր ու գիշեր այցելում են միմեանց եւ ոչ մի վճռի չեն գալիս: Ես հրաման ստացայ գնալու եւ Վասիլ Վասիլիչ Գօլիցինին ողջունելու: Նա Մօսկաի մեծ մարդն է եւ թագաւորից դեռ ոչ մի նկատողութեան չէ ենթարկել: Նա ինձ ուղարկում էր Սօֆիայ Ալէքսեւնին եւ Իւան Ալէքսեւիչին ողջունելու. . . . ես պատասխանեցի. ողորմած եղէք, ներելու լը ինձ, իշխան. չեմ կարող. հրամանիս մէջ չէ ասած:

Զեզնից՝ ուղղակի զինւորների մօտ պիտի գնամ եւ յետոյ Տրօիցկի վանքը: Ա.դ.իե՛օ:

Ներս մտաւ պարոն Գօրիս Ալէքսեւիչ Գօլիցինը: Նրա հետ էին զանազան պետականների խումբը, հրձիգների գնդապետ Յիկլէրը եւ միւսները:

— Հը՛, Տիխօն Նիկիտիչը դեռ չի՞ վերադարձել, ի՞նչ է:

— Ո՛չ, դեռ եւս:

— Վատ է, վատ. . . . ինչո՞ւ պիտի վերջանայ այս բոլորը. ասա՞ր. պարոնը. քայլելով նեղ սենեակում, ուր ներկայ եղողները պատերին քսւելով՝ հազիւ էին տեղ տալիս նրան:

— Խոնչն է վատ, պարոն. հարցրեց իշխանը:

— Վատ է, վատ: Խաղաղութիւն չի լինի. . . . դժբաղդութիւն է, երբ մարդ 18-տարեկան է, խսկ խելքը 40-ի. . . .

— Բայց ինչո՞ւ է դժբաղդութիւն:

— Իրան ասածի կըմնայ. դժւար թէ խաղաղութիւն լինի: Զի կամենում լսել եւ ոչինչ. . . . բոլորին դատում է եւ վերջ: Եւ դատում է բոլորին հօր անխնայ օրէնքով. եւ թագուհի քրոջը եւ իշխան Վասիլի Վասիլիչ Գօլիցինին եւ իշխան Ալէքսէյ Վասիլիչ Գօլիցինին եւ Լէոնտիի Բօմանովիչ Նէպլիւեւին. բոլորին, առ հասարակ, բոլորին: Զարմացրեց. պարզ զարմացրեց, պատրիարքին էլ էր կամենում դատել, բայց Խօակիմը խոտովանւեցաւ, թէ ինչ է խօսել թագուհին. ես բոլորը տեսայ. . . վատ է, վատ. . . .

— Բայց ինչո՞ւ է վատ. ք:

— Նրա համար է վատ, իշխան, որ ես Վասիլի համար խիստ եմ վախում. . .

— Իւրաքանչիւրը ականայ իրային բարեկամ է.

այդ այդպէս է, Բօրիս Ալէքսէեւիչ, բայց մի վախիր, իշխան Վասիլին մեծացել է ազնիւ ծառայութեամբ. նրան խրատել չէ հարկաւոր. նա ընդդէմ խորհուրդներ չի տալ:

— Յաւը՝ հէնց դրանումն է, որ թագուհուն խորհուրդ է տւել Լեհաստան փախչելու. . . .

— Լեհաստան. աղաղակեցին բոլորը:

— Ել ի՞նչ ասենք, ասաց իշխանը վշտացած, յիմարացել է. . . . բայց ի՞րաւ է այդ:

— Պատրիարքն է մատնել: Եւ Դէյպէս որ պատրիարքը ասաց, այնպէս էլ Տատեանայ Միխայելովնան եւ Մարիա ու Մարֆա Ալէքսէեւնաները վկայեցին, որ լսել են. . . . բոլոր յոյսը Տիխօն Նիկիտիչի վրա է. նրա գատին պիտի ենթարկւեն. . . .

— Նա այդ գիտէ. միայն Տիխօն Նիկիտիչը, ինչպէս ինքը էլ գիտես, անողորմ է. նա՝ թէ օրէնքը—այդ միեւնոյնն է:

— Կարելի է մեղմացնենք: Դուք օգնեցէք միայն:

Դռները բացւեցան եւ բոլորը լռեցին: Ներս մտաւ պարոն Տիխօն Նիկիտիչ Ստրէշնեւը: Մեծութիւնը եւ բարիութիւնը խառնւած խորին տխրութեան հետ, հովանաւորում էին պարոնի երկայն ու լայն գեղեցիկ դէմքը. գալիւները նրա յետեւից, նրա թղթերն էին տանում:

Պտուտակը ցատկեց լուսամուտից եւ վազեց դէպի նրան: Ստրէշնեւը փայփայելով նրա գլուխը, դիմաւորող, բայց ակամայ ժպիտով, ասաց ներկայ եղողներին. ողջ կացէ՛ք, բարով էք եկել. . . . իմ ուշանալը ակամայ էր. . . . Աստուած ողորմած է. . . . եւ նստեց մեծ բազկաթոռի վրա, որ Պտուտակը դժւարութեամբ քաշեց

ղացած, քանի որ չէին կարողացել ճիշտ եւ լաւ լուրեր հաւաքել. նրանք մինչեւ անգամ Մօսկւայի լայն ճանապարհով դժւարութեամբ էին վերադառնում, որը ծածկւած էր գնացքներով եւ հետոտն մարդկան բազմութիւնով. նրանց ամեն տեղ գեռ գիմաւորում էին. իսկ յետոյ ծաղրելով ճանապարհում: Ժողովուրդը՝ Պետրի հետ՝ ի միասին գիտէր, որ թագուհին զղջում է. բայց չէր հաւատում նրա անկեղծութեանը: Մեղադրական արձանագրութիւնը՝ համայն ամբօխի առաջ եւ հանդիսաւոր կերպով կարգացւեցաւ Տրօիցկի արքունական պալատի պատշգամբից եւ այդ՝ թագաւորի ներկայութեամբ: Մահապատժի զէնքերը՝ արգէն վաղուց դաշտն էին դուրս բերւած, վանքի պարիսպներից ոչ հեռու՝ եւ հետաքրքիրներին սարսափ էին ազդում: Բայց մարդու գաղանանման բնաւորութիւնը այնպէս է, որ վաղան հանդիսի հետաքրքիրները, խռնւում էին զարհուրելի զէնքերի մօտ եւ այսօր եւնոյն սարսափով հեռանում: Օր օրի վրա սպասում էին ողբերգական ներկայացմանը. հարցնում էին ժամանակի մասին, իւրաքանչիւրը՝ ինքնակամ որոշում էր օրը եւ ժամը: Պատիժը չէր կարող առանց հրձիգների գլխաւոր հրամատար, Սօֆիայի գլխաւոր խաղալիք Նակլովիտին կտտարւել. բայց լուրերին վերջ չը կար:

Մի կին միայն չէր հետաքրքրւում եւ ենթարկւում լսած լուրերին: Շատ ուշ՝ կէս գիշերից անց՝ նա եկաւ Տրօիցկի վանքի մայր դռների մօտ եւ նրա բոլոր յոյսերը քանդւում էին: Դռներից անցնել թողնում էին միայն նրանց, որք անձամբ ծանօթ էին կամ գերմանական կապիտանների կամ աւագ պետականների հետ: Զերմեռանդ գերմանացիների երկիւղալից հարց ու փորձերին

վերջ չը կար. հարցի ժամանակ նրանք մտնում էին իւրաքանչիւրի ընտանեական կեանքի ամենամանրամասնութիւնները, բոլոր յարաբերութիւնները եւ կապերը, մինչեւ իսկ եկւորների երկրաբանութիւնը: Ուխտաւորներից շատերը՝ որք պատահամբ էին ընկել Տրօիցկի գործը, գերմանացիների սրտագին աշխատութեամբ, նստած էին ամենախիստ հսկողութեան տակ եւ գիշերները կասկածելի հարցերի էին ենթարկւում: Մի միայն կանայք էին ազատ այդ կասկածներից. եւ ահա, թէ ինչո՞ւ Աւգոտեայ Պետրովնա Լիխօնուհին, ազաա նստել էր Տրօիցկի մայր դռների մօտ, ողջ գիշերը եւ առաւօտը: Շատ պարոններ եւ դրացի նշանաւոր անձինք, խորհրդի դպիրներ, պարսպներից վանքը անցան. իւրաքանչիւրը խցում էր ականջները, երբ Աւգոտեայ Պետրովնան պաշտպանութիւն էր խնդրում. եւ այդ պերճախօսական ձեւ չէր, ո՞չ. այլ անցնողը պարզ խցում էր իւր ականջները եւ անցնելով դռներից աղաղակում. չեմ լսում, չեմ լսում: Այդ սարսափ գցողը՝ երեք Լիխօնացիների անունն էր. նրանք՝ հրձիգների գլխաւոր հրամանատար Շակլօվիտի, Ռէզանօվի, Գլադկինների, Պետրօվի եւ Չերմնի հետ ի միասին, գնացել էին Պրեօբրօփէնսկի, սարսափելի հրաշք գործելու համար, որը բացւել ու քանդւել էր երկու Ֆէօկտիստօվ եւ Միլնօվ հրձիգների հաւատարմութեամբ, որոնք յայտնել էին իշխան Բօրիս Գօլիցինին, յանցանք գործելու մտադրութեան մասին: Հետախուզութեան գործը արդէն կարգացած էր. էլ կասկած չէր մնացել. մահապատիժը անխուսափելի էր: Եկաւ Մօսկւայից գէներալ Գօրգօնը եւ Լիխօնուհին նրա ոտքերը ընկաւ:

— Ես կ'ասեմ Տիխօն Նիկիտիչին. պատասխանեց գէներալը. իսկ Նորին Մեծութեանը չեմ համարձակւի. իմ գործը չէ: Ես կարեկցում եմ քեզ. բայց օգնել չեմ կարող. գնա՛ հիւրանոց. ահա քեզ մի բուբլի: Այնտեղ սպասիր մինչեւ ես քո յետեւից կ'ուղարկեմ, եթէ Տիխօն Նիկիտիչը կը թոյլադրէ իրան հետ տեսակցելու:

— Իմ բարերար, իմ հրեշտակ. տացէ քեզ Տէր . . . տացէ Տէր ամէն երջանկութիւն. . . բարի յաջողութիւն. . . . տացէ քեզ Տէր. . . . Երեխայ չունենալ. արտասալից ողբաց Լիխօնուհին: Գօրգօնը արդէն հեռու էր. Աւգոտեայ Պետրովնան դեռ օրհնում էր նրան համբուրելով մի բուբլին եւ խոստանալով գցել այն հրաշագործի գանձատուփը, եթէ կարող լինի եւ օգնի թագաւորի սիրտը դէպ ողորմութիւն բեկել:

Գ.

Երեկոյեան՝ վանքի հիւրանոցի մօտ, որը ջերմեռանդ ուխտաւորների մշտական հանգստեան տեղն էր, շատ մարդիկ հաւաքւեցան, ուստի այժմ՝ անթիւ զրոյցների, յոյսերի, պատմութեանց ու գուշակութեանց ժողովատեղի էր դարձել: Հիւրանոցի առաջեւի հրապարակի վրա ժողովը աղմուկներ էր հանում, քանի որ սենեակները բռնւած էին պալատականներով: Աւգոտեայ Պետրովնան արեւի տակ տաքացնում էր իւր պառաւ ոսկոռները. հրքեմն աղօթում էր, երբեմն նայում էր վանքի մայր դռների ուղղութեամբ. մարդիկը նկատեցին շուտով թէ պառաւը եւ թէ նրա հոգւոյ վիշտը եւ աւելի հետաքրքր-

րութիւնից, քան կարեկցութիւնից, հարցրին. — Դժն ես սպասում, մայրիկ:

— Գերմանացի պարոնին. նա խոստացաւ իմ յետեւից մարդ ուղարկել:

— Առանց քեզ էլ, նա շատ գործ ունի. բայց ինչ կարիք քո յետեւից մարդ ուղարկելու. ներկայումս ծերերին էլ չեն թողնում վանքը, Դժն թէ քեզ նման պառաւին. . . . մարդիկը ծիծաղում էին:

Առանց գործի պարոններին էլ չեն թողնում. իսկ գործի համար, աղքատին էլ կը թողնեն թագաւորի մօտ:

— Գործի համար. . . . ինչ գործի համար:

— Լիխօնուհին պատմեց. եւ մարդիկը հեռացան, փախան:

— Պառաւը նրանց յետեւից շարժեց իւր ալէգարդ գլուխը եւ միեւնոյն ժամանակ տեսաւ Գորդօնին՝ հազիւ հազ վեր կացաւ եւ լուռ ու աննկարագրելի երկիւղով սպասում էր գեներալին. նա յուզած կերպով մրտածում էր. Դժն, խեղճ Աւդօտեայ, եթէ դէպի քեզ չը վնի գալիս:

— Դէհ. ասաց գեներալը. — Տիխօն Նիկիտիչը որեւէ հնար չունի (պառաւը ծանկ չոգած եւ ձեռքերը երկնքին ուղղած, լսում էր Գորդօնի ճառը): Իսկ մենք այսպէս կանենք: Վաղը, պատարագից առաջ, եկ եկեղեցւոյ մօտ եւ սպասիր, մինչեւ թագաւորը պատշգամբի վրա երեւայ, ես կը հրամայեմ, որ քեզ թոյլ տան անցնելու. . . . խնդրիր թագաւորին ողորմած լինել. . .

— Պառաւը անշշունջ պառկեց հողի վրա: Գորդօնը պառաւի շնորհակալութիւնից հեռացաւ. շուտով գերմանացի զինուորը տարաւ Աւդօտեայ Պետրովնային պահ-

նորդական խրճիթը, նստացրեց նստարանի վրա, կերակրեց, ինչ որ Աստուած տւել էր եւ պառաւը երկար ճանապարհից եւ հոգւոյ ալէկոծութիւնից յոգնած, երեք օր անքուն մնալուց յետոյ՝ քնեց առաջին անգամը:

Դ.

Ձանգակները ղողանջում էին. բարեպաշտները՝ ամեն կողմից ձգտում էին դէպի վանքի զանազան դռները. բայց անդիջանելի գերմանացիները, յետ էին մղում նրանց դէպ միւս եկեղեցիները. մի քանիսը օգտւելով, կամ ծանօթութեամբ կամ հզօրների պաշտպանողութեամբ, կարողացան անցնել վանքը. բայց այդ քիչերիցն էլ այնքան նեղածք ու տօթ էր ամբողջ հրապարակի ընդարձակութեան վրա, արքունիքից մինչեւ առճառը: Սպասում էին թագաւորին: Սիւլէստր հայրը կատարեալ զգեստաւորւած պատրաստուեց ընդունելու երիտասարդ թագաւորին. ժողովուրդը ձգտում էր տեսնել ամենից յարգած մեծ գործերի յոյսը. դեռ մինչեւ այդ պարզ երկնքի վրա չէր երեւում այն ամպը, որ խոստանալիս լինէր սարսափելի եւ բարեգործ փոթորիկ, որ ցնցէր եւ թարմեցնէր թմրող Ռուսիան, չէին իմանում, թէ Պետրը ինչ միջոցներով պիտի մեծութեան գահ բարձրանայ. բայց հաւատում էին, որ երիտասարդ թագաւորը նախասահմանած է Ռուսիան վերաշինելու, հաւատում էին անպայման՝ եւ հաւատում էին, նայելով թագաւորի գեղեցկութեանը արծիւ աչքերին, հազազիւտ բանականութեանը, հանճառին եւ երկաթանման կամբին. . . . գլխաբաց եւ անշշունջ սպասում էին

մարդիկը: Յանկարծ ամբոխի մէջ ձայն բարձրացաւ.—
հէնց թագաւորի մօտ: Ժողովուրդը ակամայ բաժանե-
ցաւ եւ Աւդօտեայ Պետրովնան կանգնեց գաւթի առաջ:

— Հեռացիր, պառաւ. այստեղ կանգնել չի լինիլ....
ասաց վանքի ունկնդիրը: Լիխօնուհին չը հնազանդեցաւ:

— Կորիր, պառաւ, աղաղակեց ծաղրածու զինւորը
շարժելով ձեռնափայտը:

— Սպանիր, սպանիր. պատասխանեց նա.— Աստուած
տեսնում է, շնորհակալ կը լինիմ. միայն դու կը թա-
ղես ինձ. ո՞վ իմ բերկրանք:

— Ուրեմն, գնաւ Աստուծով. ասաց ծաղրածուն մեղ-
մացնելով ձայնը:

— Ողորմած եղէք, թողնել դրան, մօտենալով ծաղ-
րածուին ասաց Գօրգօնը.— Նա ոչ ձեզ եւ ոչ ոքի չի
անհանգստացնիլ:

Հնչեց երրեակ զանգը. ամբոխը խռնեց: Պետր
Ալեքսեեւիչը գլխաբաց մէն մէնակ անցնում էր արագ
քայլերով, փոխադարձաբար ողջունելով երկու կողմերն
էլ. վարդապետ Սիւլէստրը, հոգեւորականների հետ
ի միասին եւ սլարոնների ուղեկցութեամբ երեւաց գաւ-
թում. եւ ձեռքերը վեր բռնելով պէտք է սկսէր դիմա-
ւորիչ ճառը. . . . յանկարծ ամբոխի միջից դուրս եկաւ
գողգոթուն բարձրահասակ կինը. երկու արտասուքի
առուակներ էին հոսում նրա կնճռոտ դէմքի վրա.
չրթունքները կապտել ու դողում էին. ձեռքերը դէպ
թագաւորը մեկնելով, նա մեծահոգութեամբ եւ հան-
դարտ երեք քայլ առաջեց եւ անշշուշը ընկաւ Պետրի
ոտքերը:

Թագաւորը յետ քաշեցաւ: Նրա դէմքը կասկած
արտայայտեց. նայեց իւր շուրջը . . . մօտը ոչ ոք չըկար:

— Ի՞նչ ես կամենում, տատիկ. հարցրեց նա, վեր
բարձրացնելով դժբաղդին արքայական սեպուհ ձեռքե-
րով. Գօրգօնը գաւթից մօտ վազելով, համարձակեց
օգնել թագաւորին.

— Ողորմիր. . . . կարողացաւ հեկեկալ միայն Լի-
խօնուհին եւ նորից ընկաւ թագաւորի ոտքերը: Զարմա-
նալի էր: Թագաւորը անշարժ կանգած էր, կարծես չը-
կամենալով աղատել, զղացնող պառաւից. կատարեալ
հանգիստ եւ մի քանի վայրկենից, հարցրեց քաղցրու-
թեամբ:

— Ասիր, ի՞նչ կայ, տատիկ: Լաց եղար, ցաւըդ փոքր
մեղմացաւ. յիմայ ասիր, ի՞նչ ես կամենում:

— Ողորմիր, որդոցս, մեր արեւ թագաւոր, մեր ուղ-
ղափառ, մեր անտեսանելի: Մի թողնիր պառաւիս, որբ
ու անօգնական, ողորմիր որդոցս:

— Բայց, ուրքեր են որդիքդ:

— Լիխօնացիները,— հայր թագաւոր:

Թագաւորը կնճռոտեցաւ, դէմքի վրա սառսուր
վազեց, նա յետ քաշեց եւ ասաց միջահատ կերպով:—
Իշխանութիւն չունեմ, իշխանութիւն չունեմ. . . . եւ
առաջ անցաւ: Վարդապետի ճառը շատ կարճ էր եւ
թագաւորը՝ հոգեւորականների ու սլարոնների հետ մտաւ
տաճառը:

— Ո՛վ, երկնային թագաւոր. աղաղակում էր պա-
ռաւը, առանց չոգած տեղից բարձրանալու, Սիւլէստրի
ճառի ժամանակ եւ աչքերն ու ձեռքերն մայր եկեղեցուն
դարձրած.— երկնային թագաւոր, առատաձեռնիր ողոր-
մութեամբդ մեր թագաւորի սիրտը, որ ողորմի որդոցըս,
քանի որ դու ողորմեցիր քո թշնամիներին:

Այդ ժամանակ տաճառին մօտենում էին. մայր-
թագուհին, Տատիանայ Միխայելովնան, Մարիա եւ Մար-
ֆա Ալեքսեւենաները եւ մի քանի պետականներ: Առաջ
անցնել չէր կարելի: Նեղ եւ քարայտակ ճանապարհի
վրա, որը միայն ազատ եւ լայն էր, պառաւր շարու-
նակում էր բարձրաձայն աղօթել: Յաւով ու վշտով լըց-
ւած ու բեկւած նա յիմարացածին էր նմանում: Ամբոխը
երկիւղով էր նայում նրա վրա: Խորին տխրութիւնն ու
խելագարութիւնն էին սահմանները, եւ յաճախ, առանց
ուշագնաց լինելու, խորին տխրութեամբ լի մարդը, ան-
կապ է խօսում: Պառաւր նստեց քարայտակ ճանա-
պարհի վրա. սրտի խիստ բոցը՝ ցամաքեցրեց նրա աչ-
քերը. նա նայեց ամբոխին եւ ժպտաց. . . ժպտաց եւ
բոլորը դարձրին նրա վրա իրենց հայացքները: Զարհու-
րելի էր:

— Գնացէ՛ք աղօթելու, ասաց Լիխօնուհին, ամբոխին
գիմելով. — Ինչո՞ւ էք ուշանում: Գնացէ՛ք աղօթելու, եթէ
ոչ, ձեզ էլ կը պատահի ծերութեան օրերում նստել
մերկ քարերի վրա ու լաց լինել ձեր որդոց համար:
Բայց միթէ ես չեմ աղօթել, եւ չէի աղօթում: — Մեր
պաշտպան եւ հրաշագործ Սէրգէյ Բադօնէ-ժսկի, բարձ-
րացնելով ձայնը՝ աղաղակում էր պառաւր. յայտնիր
թագաւորին, թէ ես Աստուծոյ տւած իւրաքանչիւր որ-
դոս համար, ինչպէ՛ս էի ոտքով Մօսկայից գալիս քո
տուրը մասունքներին եւ ինչպէ՛ս ամեն անգամ ըստ կա-
րողութեանս բոլորը քեզ էի բերում: Եւ թէ ինչ էի
խնդրում, դու արդէն գիտես. ո՞վ հրաշագործ. . .
ասիր թագաւորին:

— Այդ ժամանակ գոթադղին մօտեցաւ մի գերմանացի
պահնորդ եւ նրան ճանապարհից դուրս էր քաշու-

— Մի շարժիր ինձ. գերմանացի: Տես իմ սրտի
դուրսիւնը, քանի որ սրդիքը հեռացնում են նրանից.
եւ միթէ թագաւորը մեր հայրը չէ:

— Ճանապարհ բացէ՛ք թագուհուն, ասաց կապի-
տանը:

— Լիխօնուհին չէր հասկանում եւ շարունակ վայ-
նասում էր:

— Ձեռք մի տար ինձ, մի շարժիր, կը բողոքեմ
թագաւորին:

— Թողէ՛ք դրան. ասաց թագաւորը, Գօրգօնի հետ
դուրս գալով եկեղեցուց:

— Ասիր ինձ, ինչ բարիք կարող եմ անել քեզ եւ
թո՛ղ, որ պատարագին ներկայ լինեմ:

— Տուր որդիքս, ո՞վ թագաւոր:

— Ձեմ կարող: Նրանք չարագործներ են: Կարելի
է եւ իմ վերաբերութեամբ. ես առանց այդ էլ ներեցի
նրանց եւ եկել եմ, նրանց համար աղօթելու. թո՛ղ Տէրը
ներէ նրանց մեղքերը եւ չը զրկէ նրանց երկնային թա-
գաւորութիւնից. . . : Ձեմ կարող: Աստուած ամեն
բան կարող է. իսկ ես չեմ կարող: Աստուած ինձ թա-
գաւոր է կարգել, որ նրա երկրաւոր թագաւորութեան
մէջ, ճշմարտութիւն լինի. իսկ դրանից դուրս, ոչ պատ-
ժել եւ ոչ ոգորմել, չեմ կարող:

— Հայր թագաւոր, ողորմիլորդ Տէրը չի բացառի:
Բոլոր երեք որդոցս էլ պարօնները դատապարտեցին:
Նրանք թշնամիներ են, եւ իմ՝ թէ նրանց կեանքը՝
բաւական չի լինի, լալու մեր մեղքերը եւ աղօթքով ու
պահքով մաքրելու, թէ Աստուծոյ եւ թէ մարդկան
առաջ: Բայց տես, թագաւոր, իմ անօգնական ծերու-
թիւնս. չէ որ շատ ժամանակ չէ մնացել ինձ՝ քաշ գա-

լու այս աշխարհիս վրա: Ողորմութիւն խնդրել՝ չը գիտեմ եւ չեմ կարող. իսկ ձեռքերս, ահա տեսէք, անկարող են գործելու. . . մնում է, որ պէտքէ բացօդեայ մեռնեմ, ինչպէս շունը—ցրտից. ոչ որ չունիմ, որ ինձ խնամեն ու հողին յանձնեն. . . Հայր թագաւոր, ողորմիր:

Պետը անհամբերութիւն էր արտայայտում, վերջապէս խիստ գծագրութիւն բռնելով, ասաց. լսիր, պառաւ. բարկացիր ու նեղացիր քեզ վրա: Եթէ մանկութիւնից որդիքդ Աստուծոյ երկիւղով մեծացնէիր. եւ բարի ուսում տայիր, չէիր տեսնիլ այս ամօթն ու ցաւը:

Մինչեւ այդ ժամանակը պառաւը նստած էր, թուլութիւնից չէր կարողանում տեղից բարձրանալ. բայց այդ յանդիմանութիւնը նրան ոգեւորեց. վերջին ուժերը հաւաքելով՝ Լիխօնուհին վերկացաւ, մօտեցաւ թագաւորին եւ ձեռքերը կրծքին դնելով. ասաց մեղմօրէն:

— Յանդիմանութիւնդ իզուր է, թագաւոր: Տանը՝ որդիքս ինձանից վատ բառ չեն լսել. հէնց որ դրանց հայրը վախճանեցաւ, ես դրանց գլխիցս առաւել, հեռու էի պահում ամէն չարիքից. եկեղեցի էի տանում. տանս դպիր էի բերում, նա գրագիտութիւն էր ուսուցնում, գրքերից ընտիր հատածներ էր կարդում եւ բոլոր թագի մէջ՝ իմ որդիքը մատով ցոյց տալու էին: Այդպէս մեծացրի, աւագը 18 տարեկան. կրտսերը 16: Բաւական է աղատութիւնը, ասացի ես. ժամանակ է Աստուծուն եւ թագաւորին ծառայելու. . . հագնեցայ, հագցրի տղայքս եւ նոյն առաւօտն եւ եթ տարայ նրանց զօրաց գունդը: Երեքին էլ հրձիգ գունդը տւի: Այդ ինչ ես անում, Աւգոտեայ Պետրովնա. ասում էին դրացիներս, այդպիսի բարի երեխաները եւ երեքն իմիասին հրձիգ տւիր: Դրա համար եմ այդպէս բարի սը-

նուցել եւ ուսում տւել, որ նրանք թագաւորական ծառայութեանը պէտք լինին, ասում էի ես եւ գոհ մնում Աստուծուց, որ օգնեց ինձ որդիքս այդպէս մեծացնելու, որ թագաւորին պէտք պիտի գան: Ուրեմն, ես չեմ մեղաւորը, որ հրձիգների մէջ փչացել են. իմ հսկողութեան տակ չեն փչացրել մեղքով՝ նրանց հոգիքը: Ո՛վ թագաւոր, յետ տուր նրանց իրենց մօրը. թողէք իմիասին քաւենք. . . թագաւոր, ողորմիր:

Պառաւը ընկաւ եւ ձեռքերով գրկեց թագաւորի ոտքերը:

— Ի՞նչ արած. հառաչելով ասաց թագաւորը. Տէր, ներիր իմ գործելիք մեղքը:

— Բոլորին չեմ կարող ներել. ընտրիր քեզ համար նրանցից մէկը, վեր առ հետդ եւ գնա Աստուծով: Գորգօն, գնա արձակիր դրա այն որդին, որին ինքը կընտրի: Թագաւորը մտաւ տաճառը: Պառաւը անզգայ ընկած էր: Գերմանացի զինւորները վերցրին նրան եւ պարսպի կողմը տարան. իսկ դրանց՝ մտածելով հետեւում էր Գորգօնը:

Ե.

— Հը, ի՞նչ է Պօրօխ, դղրդեցնելով շղթաները, ասաց Սիմէօն Լիխօնացին, ես փոքր ինչ նիրհեցի: Զը լինի՞ զանգահարութիւնը եղաւ:

— Մի խանգարիր: Սուա, թող «հաւատամք»ը վերջացնեմ. . . . պատասխանեց կրտսեր Լիխօնացի Ալէքսէյն եւ լուրջութիւնը շարունակեց. երբեմն հնչում էր աղօթելու մոմունջի ձայնը, այդ էլ շուտ լուրջ:

— Երեւի այսօր տօն է, որ ողջ օրը շարունակուամ է ժամերգութիւնը: Եւ գիտես, մի տեսակ անհանգիստ է լինում մարդ, երբ միւսները աղօթում են:

— Աղօթիր եւ դու, Սուա. . .

— Ասելը հեշտ է. իզուր չէ ինձ Սուա կոչելը. ողջ գիշերը աչք չեմ խփել, ես արդէն, իմ ժամանակին աղօթել եմ. . . .:

— Ես նոյնպէս: Ես եւս. ասացին միւս երկու եղբայրները:

Բացի այդ՝ մարդ այնքան հեշտ չի կարող քնել, քանի որ ոտքերի տակ ջուր լինի, իսկ երկաթը՝ կողքն է խրուում: Երանի՛, մահից առաջ գոնէ կըշտանայինք քնով:

— Ո՛չ, Վիտն: Իմ կարծիքով պէտք է ուտել. առանց այդ էլ երկար կը քնես. միայն ամսո՞ւս, որ առանց գլխի:

— Հեռու չի թռչի. հրձիգների ձեռքով չեն կտրելու. պատասխանեց Սէրգէյը, կամ Վիտնը, որի վերջին անունը հրձիգների կոչումն էր:

— Բայց լսում էի՞ք, եղբայրներ, ասաց Ալէքսէյը. որ դպիրը կըկըզաց, երբ կոշնական ցուցակը կարդում էր:

— Ինչպէս չը լսեցինք. գիտէ՞ք, որ ես նախանձեցայ. կարծես դպիրը՝ կարդալուց առաջ եզրը կուտւած լինէր, լիզում էր. . . .:

— Բայց ճշմարիտը խոստովանւած, մենք հրէշ ձեւացրինք մեզ նրանց առաջ. մեզ վրա նայում էին, որ նայում. . . .:

— Եւ ինչ կար վախելու: Թէ եւ հետախուզականը կարգացին եւ ասացին, որ Լիխօնացիներին միայն գրելները պէտք է թռցնել. իսկ ես ձեռքով շարժեցի ու չը կարողանալով ինձ պահպանել, ասացի բարձրաձայն.

եթէ միայն այդքան է, շնորհակալ ենք. եւ մեծ պարոնին մինչեւ գօտին երկրպագեցի:

Աստուծոյ վիժմունքներ. նրանք կատակներ էին անում մահուան վրա եւ այդ այն ժամանակը՝ երբ երես առ երես դէմ են նրա հետ եւ կարելի է մի ակնթարթ էր մնացել մինչեւ վերջին ժպիտը: Դրանց համար չէր, որ խեղճ պառաւր: Մօսկայից Տրօիցա էր եկել. վախելով՝ մի գո՛ւցէ ուշանայ, եւ իւրաքանչիւր գիւղում հարցնում էր. թէ Տրօիցում դեռ ոչինչ չէ՞ եղել: Եւ նրանց համար չէր, որ նա այնքան ջերմագին կերպով աղերսում էր թագաւորին. . . . ոչ, նրանց համար չէր, այլ հառազատ որդոց համար էր աղերսում Աւագոտեայ պետրովնան, հոգուց անխժելով յանցանքը եւ յանցաւորները:

— Լսում ես, Պօրօխ, ուտեստ են բերում: Հեռուից՝ ես զգում եմ: Եւ իրաւ մարդիկը մօտենում էին երկաթէ դռներին. բանալիքը շրխկաց. բայց դռները չէին բացւում. . . .:

— Չեմ կարո՞ղ: Թո՛յլ տուր, պարոն, գնամ թագաւորի մօտ. գուցէ բոլոր երեքին էլ կը ողորմի:

Գօրգօնը ժպտաց եւ գլուխը շարժելով, ասաց:

— Ո՛չ, էլ ուրիշ ողորմութիւն չի լինիլ. ես սրա վրա էլ, ո եւ է յոյս չունէի:

Գնանք: Ժամանակը թանկ է. . .

— Սպասիր, սպասիր. մի բանաւ: Մէկին կուրախացնեմ. բայց երկուսին կը սպանեմ: Թո՛յլ տուր բոլոր հոգւով ոգեւորւիմ. . . .:

— Մայրիկ, ժամանակ չը կայ:

Գօրգօնը ասաց եւ շարժեց ձեռքով. երկաթէ դռները ձռռացին եւ Աւագոտեայ Պետրովնան արդէն կախ

էր ընկել Ալէքսէյի պարանոցից. առաջինը նա պատահեց մօրը. . . . Զարագործները, ակամայ զգացմամբ, մօր ձայնը լսելով՝ վեր կացան. մահուան դժգունութիւնը պատել էր նրանց սարսափելի դէմքերը. արտասուքներ չը կային. նրանք վաղուց յետ էին սովորեցրել լացը: Մի քանի ժամանակ միայն տեսեց լուռ ու մունջ գիւմաւորութիւնը. . . . յետ քաշւելով եւ որդու ուսերից բռնելով, պառաւր աշխատում էր նայել դէմքին եւ հարցրեց հաղիւ լսելի ձայնով:

— Ալէքսէյ, դու ես արդեօք: Պատասխան չը հետեւեց եւ ոչ մի բառ:

— Սիմէօն, սիմէօն եւ պառաւր փաթաթեց ձեռքերը աւագ որդուն. հեկեկանքներ էին, որ հնչեցան եւ արտասուքներ, որ հեղեցան:

— Սէրիօժա. եւ երրորդ ծննունդը ընկաւ ինքազգամօրը գիրկը:

Բայց նրանք չէին զգում այդ տեսակցութեան քաղցրութիւնը. զղծման ջերմութիւնը: Միայն մի սարսափ էր մտել նրանց ներսը՝ այն է բարկացած հրեշտակի ներկայութիւնը, որ եկել էր երկնային զէնքով պատժելու դրանց: Նրանք լուել էին: Գորգօնը շարժւած էր. բայց տեսակցութիւնը չափից գուրս երկար էր, եւ Գորգօնը շուր գալով, արտասուքները չերեւեցնելու համար, որ զինւորականի դէմքի վատ գծադրողն է, ասաց:

— Հը, մայրիկ. պէտք է վերջացնել. Ո՛րը. . . . :

— Ո՛րը. . . . Աղաղակեց նա. յիշեց եւ աննկարագրելի սարսափը, կատաղեց պառաւ կրծքում:

Ո՛րը. . . . յորը. . . . (կարծես հարցը աստիճանաբար մեծանում էր դժբաղդ պառաւի հոգում. նրա հետ մեծանում էր եւ սարսափը):

— Սիմէօնին, սիմէօնին, աղաղակեց նա եւ նորից ընկաւ որդու վրա, նրան գրկելու:

— Իմ առաջնեակ. հայրդ կռիւ էր գնացել, որ դու ծնեցար. դու էիր ինձ համար ամէն ինչը եւ մարդու քեզնով էի յիշում եւ Աստուծուն քո ժամանակն էի աղօթում եւ քո օրօրոցիդ մօտ ես քուն չը գիտէի. . .

— Ուրեմն՝ Սիմէօնին. ասաց Գորգօնը:

— Ո՛չ, ո՛չ. սպասեցէք: Իսկ Սէրիօժան: Իսկ Ալէօշան. . . . ինչո՞ւ եւ մեղաւոր որ, առաջնեակներ չեն: Եւ ինչպէս էի սիրում ես Սէրիօժին. ինչ խելացին էր. ինչ լաւ կըլինէր, լսել էի բարի մարդկանցը, չէի տւել հրձիգների գունդը, չէի թողել, որ դպիրները գրագիտութիւն սովորեցնէին. . . . դա էլ ինձ ամենից աւելի էր սիրում. պատահում էր եկեղեցի էի գնում. միւսները՝ այն կամ ո՛չ. բայց Սէրիօժան միշտ հետս էր լինում: Վողոց էի գնում, նոյնպէս: Ո՛վ էր հարեւանների մօտ ուղեկիցս. ո՞վ էր պառաւի յետեւից եկողը: Սէրիօժան: Մեր թաղում, Սէրիօժաի հատը, ոչ ոք չունէր:

— Ուրեմն, Սէրիօժին:

— Ալէօշինկա, իմ աղանեակ: Հայրդ քեզ էլ չը կարողացաւ օրհնել. նա քո ծննդից մի ամիս առաջ հրաժարւեցաւ եւ լաց եմ եղել ես քեզ հետ ու քեզ վրա. . . . Զե՛մ տալ ես քեզ, Ալէօշինկա, հանգիստ եղիր. դու իմ վերջին մշտակոյրօտ որդիս ես. հակառակ դէպքում, միասին պիտի մեռնէիք:

— Վերջապէս, վճռիր, պառաւ. անհաստատ ձայնով ասաց Գորգօնը:

— Պարոն, չե՛մ կարող. չե՛մ կարող, պարոն. Աստուած էլ տեսնում է, որ չե՛մ կարող:

Թո՛ղ ինձ թաղաւորի մօտ, թո՛ղ մեր արեւի մօտ:

Ի՞նչ արժեն նրա համար սրանք. . . . նա այնքան ժողովուրդ ունի. թող, որդիքս ինձ տա, թող. . . . Եւ պառաւը վազում, ընկնում էր դռներին:

— Զի կարելի. ասաց Գորգօնը, ուղղելով: Պառաւը դողաց որջ մարմնով. Մէկին միայն՝ եւ շուտ, եթէ ոչ, ես ինքս կընտրեմ եւ գործը կը վերջացնեմ:

— Մէկին. . . մէկին. . . եւ շուտ, եթէ ոչ, դրան էլ գուց է, կը խլեն:

Իմ Սէնիայ, Սէրիօփա, Ալէօշա. . .

Եւ պառաւը ընկնում էր մէկից միւսին. գրկում էր նրանց. համբուրում էր եւ չէր կարողանում վճռել: Մայրական սէրը, որպէս բնական բարի տուրք՝ թափանցում է ամենասեւ սրտերն անգամ. Ալէքսէյն նայեց պառաւին եւ չը դիմանալով, երկար կռւում էր իւր սրտի հետ. վերջապէս բարձրաձայն լաց եղաւ. կարծես բոլորը պայմանաւորաւձ էին. պառաւը, Գորգօնը, գերմանացի զինուորները, Սիմէօնը եւ Սէրիօփան՝ միանգամից լաց եղան:

Գեներալի լացը լսելով՝ զգայուն մայրը՝ արդէն նրա առաջ ծունկ չոգած աղերսագին հեւում էր:

— Ողորմասիրտ եղիր:

— Ո՛չ, ես չեմ կարող, մայրիկ: Եթէ ես թագաւորը լինէի, ոչ մէկին չէի ներիլ. ողորմութիւնը մեծ է ուստի ես կը վերջացնեմ: Վիճակ:

Վիճակ գցեցին երեք քար: Գորգօնը իւրաքանչիւրի վրա նշանակեց, իւր գլխարկն ածեց եւ պառաւին մօտեցնելով, ասաց.

— Հանիր:

Պառաւը հանում էր քարը, բայց մի այնպիսի տարօրինակ յոյսով, որ նա կարծում էր, թէ Աստուած

կօգնէ նրան, բոլոր երեքին էլ հանել. . . պառաւը հանեց. . . . աղաղակեց Ալէքսէյ. եւ ընկաւ ուշագնաց:

— Գնա, հեռացիր, Պօրօխ, ասաց Սիմէօնը. Վերցրո՛ւ մայրիկին հետդ, թէ չէ կը զգաստանայ եւ նորից լաց կը լինի. լաւ բան չի լինի, եթէ մեռնի:

Գորգօնը հրամայեց. պառաւին մաքուր օդ դուրս տանել եւ բերդը չը թողնել:

Ալէքսէյի ոտքի շղթայները հանում, հանգոյցները խարտողում էին. նա մռայլ եւ լուռ էր. չէր ուրախանում եւ եղբարց վրա չէր նայում:

— Հը՛, Պօրօխ. ասաց Սիմէօնը. լաւ բան է ազատութիւնը:

— Փոխարինենք միմեանց, Սօւա. հաւատացիր ձրի կը զիջանեմ ազատութիւնը:

— Շնորհակալ եմ. . . . պատժատեղը կը գաս, այնտեղ կը ներենք միմեանց եւ կը բաժանենք:

— Ո՛հ, եթէ մայրիկը չը լինէր. . . . Աստուծոյ երկիւղը չը լինէր. . . . կը գամ: Գիտես, հէնց որ նրա ձայնը լսեցի, կարծես մարմնիս վրա սառոյց ածեցին: Առանց ձեզ ազատութիւնը ինչ անեմ. . . . բայց մայրիկին հարկաւոր է. . . . արդէն պառաւել է. իսկ երբ մեռնի, ես ինքս ինձ կը սպանեմ:

— Եղբայր, էյ եղբայր. ասաց Սէրգէյը. — Ի՞նչ էր ասում մայրիկը, քանի որ մենք դեռ տանն էինք:

— Բանը հէնց դրանումն է, որ ես էլ յիշեցի. . . . ներեցէք, եղբայրներ, դուրս թռաւ բերանիցս: Առանց ձեզ վշտաբեկ պիտի տանջւեմ, մինչեւ ինք ինքս կը մեռնեմ:

— Ուրեմն, մնաս բարեւ, Պօրօխ: Յտեսութիւն:

— Բայց, Աստուած կամենայ, շուտով:

Գրկեցին միմեանց եւ Ալէքսէյն դուրս եկաւ վանքի սրահը:

2.

Եղանակը աշնանային էր՝ խոնաւ բարակ անձրեւը շաղում էր թանձր կաթիլներով. ամեն տեղ ցեխ էր եւ միայն քարայտակ ճանապարհներովն էր կարելի մի կերպ անցնել: Գորգօնը հրամայեց, պառաւին բերգից հեռացնել:

Ալէքսէյն բառ անգամ չէր խօսում. նա միայն իւր շուրջն էր նայում եւ երբեմն լսում էր, թէ արդեօք չեն կանչում եղբայրները ոեւ է խորհուրդ տալու:

Պառաւը յանկարծ բացեց աչքերը, ոտի կանգնեց... զգաստացաւ. եւ նորից սկսեց լալ ու խնդրել Գորգօնին, որ թող տայ իրեն թագաւորի մօտ գնալու. անզիջանելին՝ առաջւան պատասխանն էր տալիս եւ շտապեցնում էր պառաւին հեռանալու. . . Հասան մայր դռներին: Աւզօտեայ Պետրովնան հազիւ էր շարժում ոտքերը: Ալէքսէյը՝ ձեռքերով պահում էր պառաւին:

— Թող, անցնեն. ասաց Գորգօնը ծաղրածու զինւորին, որ դռներին պահնորդ էր կանգնած:

— Միտկա, բոռաց Ալէքսէյն գերմարդկային ձայնով, քիչ էր մնում պառաւը ընկնէր. ձեռքը՝ որով պահում էր մօրը, նա այնպիսի արագութեամբ յետ քաշեց եւ սկսեց իւր իրանի շուրջը ման ածել, որ չէր կարելի սխալւել, թէ նա զէնք էր վնտռում. դէմքը՝ չարութիւն եւ կատաղութիւն էին արտայայտում. ատամները ականայ սկսկում էին:

— Զարգարե՛լ են մաշկդ. աղաղակում էր նա. ես քեզ կը թռցնեմ աշխարհից:

Ոչ Գորգօնը եւ ոչ պառաւը չը կարողացան հասկանալ նրա կատաղիութեան պատճառը: Ծաղրածու պահնորդը, Դիմիտրի Մելնիկ հրձիգն էր, որը Ֆէօկտիստովի հետ միասին, յայտնեցին թագաւորին Շակլօվիտի մտադրութեան մասին: Թագաւորը՝ բացի շատ պարզեւններից, երկուսին էլ ծաղրածուների գունդը փոխեց:

— Ի՞նչ պատահեց քեզ, Ալէօշա, հոգացողութեամբ հարցրեց Աւզօտեայ Պետրովնան: Ալէքսէյն ընկաւ նրա վրա եւ սկսեց յիմայ նրան փնտռել, ասելով. . .

— Մայրիկ, չունի՛ս դու. . . չունի՛ս. բայց առանց դանակի էլ կը վերջացնեմ. եւ վրա ընկաւ Մելնիկին: Զարագործին դաւաճանեցին ոտքերը. թաց քարայտակի վրա նա վայր ընկաւ. գլուխը սուր քարին դիպցրեց. եւ տեղն ու տեղը հոգին աւանդեց. . .

Բոլորը պապանձեցան. ոչ ոք, մինչեւ իսկ պառաւը, չէին կամենում օգնել մեռեալին եւ ոչ թէ ուշ լինելու պատճառով, ոչ, այլ ուրիշ զգացմունք էր անցել զարհուրելի դէպքիս վկաների սիրտը:

Անբաղդ մայրը, կարծես վերնուց հարւածած անշնկարագրելի սարսափով, ուղղեցաւ եւ քաջասիրտ, առանց արտասուքի ու անշշուճ երկար կանգնած էր մեռեալի մօտ: Նրա ձեռքը հանդարտ հեռացաւ կրծքից եւ այնպէս կանգնեց, կարծես մատնանիշ էր անում դիակի վրա:

Առաջինը—խօսեց Գորգօնը:

— Սպասի՛ր, պառաւ: Գործը շատ դժւար է: Ես կ'երթամ եւ կը յայտնեմ, նորին Մեծութեանը: Դու մեղաւոր չես: Թագաւորը, անշուշտ կը ներէ երկրորդորդիդ:

—Ձէ հարկաւոր. ամենախիստ պարզութեամբ ասաց Աւգոստեայ Պետրովնան:

—Ինչպէս թէ չէ հարկաւոր:

—Ես անիծեալ մեղաւոր եմ. շարունակում էր պառաւ կատարեալ հանգիստ եւ գլուխը շարժելով: Ծերութեանս օրով՝ հաւատս պակասեց. ես չը պէտք է խառնուէի Տիրոջ գործերում. հասկանում եմ, պարոն. աւելացրեց նա, ցոյց տալով դէպի երկինքը. — իմ որդիքը, այնտեղ էլ են դատապարտւած: Ըմբռնում ես, արդեօք: Այդ—Աստուծոյ դատաստանն է:

—Ապա, ինչ ես կամենում, պառաւ:

—Ոչինչ բարի պարոն, կատարեալ ոչինչ: Բայց ոչ. խնդիր ունեմ. թոյլ տուր, որդուս դիակը տանեմ. . . բայց ի՞նչ եմ ասում. . . սա հօ առանց այդ էլ իմն է. եւ վրա ընկաւ Ալէքսէյի դիակը վերցնելու. բայց Գօրգօնը չը թողադրեց. հրամայեց իւր զինւորներին դիակը վերցնել եւ հիւրանոցը տանել. տալ պառաւին, թաղման ծախս երեք արծաթ ռուբլի եւ գնաց արքունական պալատը: Մայր դռները բացւեցան. սկսեցաւ դիակի դուրս տանելը. անձրեւը հեղեղի փոխւեցաւ եւ շուտով, չը որոշւեցաւ, թէ որ կողմը թռչոյրն արագավազ ալիքները, յանցաւորի արիւնը:

Է.

Թագաւորը, ծնող—Թագուհու մօրաքոյր Տատիանա Միխայելովնայի եւ պարոն Տիխօն Նիկիտիչ Ստրէշնեւի հետ, ճաշի սեղան էին նստած: Այդ արքունի շուք խմբի մէջն էլ՝ բացակայ էր ուրախութիւնը: Թագաւորը տխուր էր եւ այդ տխրութեան սուէրը տարածւում եւ երեւում էր բոլոր ներկայ եղողների վրա:

Մի գովիր ինձ, Տիխօն Նիկիտիչ. ասաց Պետրը. չը մտածեցի: Պառաւ խղճացրեց ինձ: Այսօր մի ինչ որ, կարծես պակասէ ինձ: Այդ տեսակ մեղք, ես չէի կարող թողնել: Լիխօնացիները անզղջայ յանցաւորներ են: Հարց ու փորձերին էլ, որպէս աւազակներ անզգայ էին. եւ խոստովանահօր հետ անկեղծ չէին. . . ուստի եւ ներած—ազատւածը միայն շարութիւն կ'աւելցնի. նա բարեկեց չի լինիլ. . .

Թագաւորը դեռ չէր վերջացրել, ներս վազեց նրա սիրելի Իւան Միխայելովիչ Գօլիցինը, որ այդ ժամանակ դեռ փափիլիկ երիտասարդ էր, որից եւ անցել է ներկայ զրոյցը իւր յետնորդներին:

—Ի՞նչ է եղել քեզ, Վանէս՝ հարցրեց թագաւորը անհանգստութեամբ: Գունաթափ եւ ողջ մարմնով դողալով, Գօլիցինը ոչինչ չը կարողացաւ ասել. բառերը խառնւում էին:

—Ես տեսայ. . . գլուխը քարին. . . տեղնու տեղը մեռաւ. . .

Թագաւորը վեր կացաւ: Ներս մտաւ Գօրգօնը եւ բացատրեց գործը: Պետրը ընկաւ ծնկների վրա Փրկչի

պատկերի առաջ եւ միւսները ակամայ վեր կենալով խաչակնքում էին երեսները:

Կարճ աղօթքից յետոյ, թագաւորը ասաց:

— Այ քեզ գիտութիւն: Բայց վայ ձեզ, անդրդայ չարագործներ: Գիտացէք, որ Տիրոջ ինձ հաւատացած ճշմարտութիւնը, խստութեամբ կը պահպանեմ մինչեւ մահս: Օգնիր ինձ, Տէր: Կանչեցէք պառաւին. խելացի... եւ բարի մայր: Նա կատարեց իւր պարտքը. պէտք է մխիթարել նրան. . . բայց պառաւը ոչ մի տեղ չէր երեւում. չը գտան նրան. մինչեւ անգամ չը գիտէին, թէ ո՞ր կողմը գնաց նա հիւրանոցից. կառքով նա որդու դիակի հետ դուրս գնաց, բայց ո՞ր կողմը — անյայտ էր:

Ը.

Գորգօնը ման էր գալիս իւր սենեակում արագ քայլերով: Պէտք էր պատժատեղը գնալ, սարսափելի տեսարանին հանգիստ վկայ լինելու: Ներս մտաւ կապիտանը եւ տեղեկացրեց, թէ մի ինչ որ պառաւ կամենում է նրան տեսնել:

— Թողէք ներս. ասաց գեներալը միջահատ ձայնով եւ ներս եկաւ Աւգօտեայ Պետրովնա Լիխօնուհին:

Անախորժ տեսակցութիւն: Պառաւը գիտէր, թէ գերմանացի պարոնը ո՞ր էր պատրաստուում գնալու:

— Ի՞նչ կամենաս. հարցրեց Գորգօնը, ծածկելով յուզմունքը:

— Այսօր մահապատժում են որդոցս:

— Այո՛, այսօր են պատժելու:

— Տուր ինձ, նրանց դիակները, պարոն:

— Հրամեցէք. լաւ. . . մնաս բարեւ: Ես ժամանակ չունիմ. . . շտապով պատասխանեց գեներալը եւ համարեա վազով ճանապարհ ընկաւ, դառնացած մօր դառնագին շնորհակալութիւն տանելով իւր հետ:

Թ.

Անցել էր մի ամսից մօտ: Մօսկայում իշխում էին Իօհանն ու Պետրը. — կարգ եւ խաղաղութիւն. Ժողովուրդը հանդարտեցաւ խռովութիւններից եւ աղմուկներից. բոլորին թւում էր, թէ փոթորկալից ժամանակը անդարձ անցաւ. բայց Նօվոգէեւիչի վանքի խըցում: Նոր ընծայ կոյս Սուսաննան՝ դեռ երկրաւոր յոյսեր ունէր՝ դեռ միջոցներ էր մտածում դառնալու երկրաւոր վայելչութեանց ու մեծութեանը: Պետրը՝ բոլոր Ժողովրդի հետ ամեն բան խաղաղացրած էր համարում եւ հանգստօրէն ուսման գործին էր նրվրել: Հոկտ. 13-ին թագաւորը ժամադիր արեց Ալէքսէեւսկի մօտի դաշտը՝ ուր պէտք է գումարէին ծաղրածու եւ հրձիգ գնդերը, եւ որոնցից պէտք է մարդիկ ընտրէր, նոր ձեւի գնդեր կազմելու համար:

Առաւօտն էլ, կարծես մտադրւած՝ այդ օրը պարզ էր, թարմ եւ թեթեւ հովով: Կարմիր պալատից մինչեւ ուղղեպահ կայարանը պատնէշների եւ փողոցների վրա այլեւթուում էին Ժողովրդական զանազան խմբերը, ըստ պատում էին թագաւորական գնացքին: Սպասս եկեղեց-

ւոյ շուտաւարտ պատարագից յետոյ, ոսկէ վանդակներէ
յետեւից, թագաւորը՝ Ռոմօղանուսկու, Գորդօնի, Լէ-
փօրտի, Գօլօւնի, Պրօզօրօւսկու եւ շատ այլոց ուղղե-
կցութեամբ՝ դուրս եկաւ ձիաճեծան:

Ուղղեպահ կայարանը յետ թողնելով, ընթանում
էին անտառիկով. յանկարծ գէմ յանդիման եղան մի
սարսափելի պառաւի. մանրաթել կեղեւով, շրջանակի նման
գլուխն փաթաթած. ալեղարդ գեղնաւուն մաղերը ծա-
ծանում էին քամուց. մերկ ոտքերը քաջի պէս էին տա-
նում թոյլ պառաւին. նրա յենարանը մի թղտենւոյ թուփ
էր իւր ձիւղերով. պառաւ ուսերն մերկ էին: Նա ձեռ-
քերը շարժելով արագ ընթանում էր եւ երբեմն մատ-
ները ճայթեցնելով ինքն իրան բարձրաձայն խօսում:
Թագաւորը եւ ուղեկիցները կանգնեցին. պառաւը նկա-
տեց նրանց. ճանաչեց թագաւորին եւ երկրպագեց նրան:

— Աստուած օգնական մայրիկ . . . ի՞նչ եւ որտե-
ղից . . . վեր կաց բաւական է խոնարհւելու. ասաց
թագաւորը:

— Գերեզմանից գէպ տուն, յոյս թագաւոր, պա-
տասխանեց պառաւը:

— Ի՞նչ գերեզմանից:

— Երեխանց մօտն էի:

— Ուրքեր են քո երեխայքը:

— Լիխօնացիք, հայր թագաւոր:

— Բայց որտեղ են նրանք:

— Խոնաւ հողում, իմ անտեսանելի. ահա չորրորդ-
շաբաթը պէտք է լինի.

Պառաւել եմ, Տէր, եւ յիշողութիւնս էլ թոյլ է.
բայց մագերիս վրա նշաններ եմ կտրել. . . ամեն օր
քանի գալիս, այնքան կտրում եմ:

— Ինչո՞ւ ես նրանց մօտ գնում:

— Այլ ի՞նչ ես ասում, Տէր թագաւոր, ապա, ո՞վ պէտք
է աղօթի նրանց համար. . . գիտես, թէ ինչ չարա-
գործներ էին նրանք. եթէ ես նրանց համար չ'աղերսեմ
Աստուծուն, կարծում եմ, անպատճառ չեմ տեսնիլ
նրանց հետ՝ հանդերձելով:

— Իսկ ինքդ ինչո՞վ ես ապրում:

— Փողոցների վրա խուշուռ եմ հաւաքում եւ այն-
պիսի աղքատներին բաժանում, որոնք փայտ գնելու
փող չունին:

— Ի՞նչ որտեղ ես ապրում:

— Սեպհական տանս, Տէր թագաւոր, մարդուս
ռանը. երէգ ես գնացել էի ծխական քահանայիս մօտ
եւ ասացի նրան, որ մեռնեմ, թէ չէ, վեր առ մեր
տունը, Տէր հայր, եկեղեցու համար եւ աղօթիչ չարա-
գործ Լիխօնացիների հոգու համար:

— Լսիր, պառաւ. ես խղճում եմ քեզ եւ կամե-
նում եմ քեզ տուն ու տեղ դնել, որ ապրես:

— Աստուած տուն տեղ կը դնի ինձ, յոյս թագաւոր.
Իսկ փողը մեզնից աւելի է հարկաւոր քեզ: Եւ քո թա-
գաւորական ողորմածասիրութեանդ համար շնորհակալ
եմ:

Պառաւը՝ յարգանք եւ մինչեւ երկիրը գլուխ տւեց
թագաւորին:

— Ինչպէս էլ կամենաս, մայրիկ. իսկ ես կը գամ
քեզ մօտ. ասաց թագաւորը եւ շարունակեց ճանա-
պարհը:

— Գլխիս վրա, հրամեցէք, իմ արեւ, հրամեցէք...
Թաղմանս վրա. ասաց պառաւը թագաւորի յետքից եւ
շարունակեց իւր ճանապարհը:

Ժ.

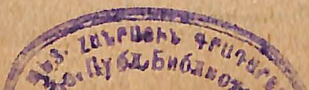
Երեկոյեան շատ ուշ. երբ բոլորովին մթնեց. Լիստոնուհու տան առաջ կանգնեց Թագաւորի միաձի նոր կառքը, որ յետոները Պետրոս մեծի միակ սիրելի կառքն էր:

Տան բոլոր դռները բաց էին եւ Թափանցող ցուրտն ու խոնաւութիւնը զգացրեց հիւրերին: Հարեւանները նկատելով, որ Թագաւորը Լիստոնուհու տուն մտաւ, որտեղ վաղուց հետէ լոյս չէին տեսել, վազեցն մի քանիսը մոմերով, մի քանիսը դամբարներով, պառաւ Աւգոստեայի կողմը: Բայց նա արդէն չը կար, ոչ տանը, եւ ոչ դուրսը: Նա ամենալաւ բնակարանն էր փոխել:

— Օրինակելի մայր. ասաց Թագաւորը: Գեներալ, Աստուած սրան զրկեց որդիներէց — մենք փոխարինենք նրանց:

— Ես կը զբաղւեմ նրանով, Զերդ Մեծութիւն. — Թոյլ տէք, ինձ, սրա Թաղումը իմ հաշուս առնեմ:

— Կիսենք, գեներալ. պատասխանեց Թագաւորը. պինդ սեղմելով հաւատարիմ ծառայի ձեռքը. մենք ուղեւորենք մինչեւ որդոց գերեզմանը եւ առաջինը մենք Թափենք բռնով հող, բարի մօր դագաղի վրա:

3638

2013

